

Солтис М. О.,

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів

ТЕКСТОТВІРНІ ВЛАСТИВОСТІ СКОРОЧЕНЬ У НІМЕЦЬКОМУ ГАЗЕТНОМУ ТЕКСТІ

Стаття присвячена функціонуванню скорочених одиниць у газетному тексті, що служать каркасом цього тексту та забезпечують його когерентність.

Ключові слова: скорочення, когерентність, газетний текст.

Статья посвящена функционированию сокращенных единиц в газетном тексте, обеспечивающих каркас этого текста и его когерентность.

Ключевые слова: сокращение, когерентность, газетный текст.

The Articles deals with the functioning of shortened units in the newspaper text which serve as a frame ensuring the coherence of the text.

Key words: shortening, coherence, newspaper text.

Публіцистику, одним із різновидів якої є газетний стиль, не дарма називають літописом сучасності, тому що вона у всій повноті фіксує динаміку подій сьогодення, використовуючи при цьому надзвичайно широкий арсенал виражальних ресурсів. Але саме в газетному тексті уся палітра мовних засобів, зумовлена специфікою стилю, представлена найяскравіше. Газети виходять у світ регулярно, з них ми отримуємо найсвіжіші новини, тому можна припустити, що преса репрезентує актуальний стан мови. Як зазначає Е. Страснер, здатність газети до відображення безпосереднього стану мови набагато сильніша, ніж в інших друкованих видань [15, с. 330] «У газеті документуються мовні неологізми, та не лише, це засіб, який сприяє поширенню мовних одиниць ...», «газета є придатним ґрунтом для проростання нових понять та модних слів» [15, с. 330].

Метою цього дослідження був аналіз функціонування скорочених одиниць у німецькому газетному тексті та їх текстотвірних особливостей. Об'єкт дослідження – скорочені одиниці, зібрані методом суцільної вибірки на основі двох щоденних газет «Frankfurter Allgemeine Zeitung» та «Süddeutsche Zeitung» з 2005 по 2010 рр.

Функціональні особливості скорочень у газетному тексті зумовлені і специфікою самого тексту та його побудови, і характерними ознаками скорочень. Тому аналіз їхнього функціонування у газетному тексті має охоплювати обидва ракурси: побутування скорочень у складі структурних елементів тексту та їхня роль у формуванні когерентного тексту.

Головними структурними елементами сучасних газетних текстів є, як відомо, заголовок, зачин, корпус і кінцівка. Скорочення активно побутують у всіх цих компонентах тексту.

Доволі часто скорочення задають тему у заголовку тексту. При цьому спостерігається певна закономірність: у заголовках частіше трапляються скорочення, а у першому реченні зачину тексту – повний його еквівалент: напр., у заголовку: *Beck: Verbot der NDP prüfen*. Зачин: *Der SPD-Vorsitzende Beck hat eine Initiative zum Verbot der Nationaldemokratischen Partei Deutschlands angekündigt...* [12, с. 1]. Рідше трапляються приклади, коли у тексті після скорочення, у дужках, міститься база лексема, напр., ...*Die EZB (Europäische Zentralbank)...* [12, с. 21].

Катафоричне вживання скорочення у наступному прикладі слугує засобом привертання уваги читача, а наступне розгортання в тексті повного еквівалента, почергово зі скороченням, виконує інформативну функцію.

IAEA-Inspektoren verlassen Nordkorea

Vier Inspektoren der Internationalen Atomenergiebehörde IAEA haben am Donnerstag Nordkorea verlassen.

Nach Angaben eines IAEA-Sprechers hatten sie zuvor alle Siegel von den Atomanlagen im Atomzentrum Yongbyon entfernt und die Überwachungskameras abgestellt. Das kommunistische Regime in Nordkorea hatte am Dienstag die Zusammenarbeit mit IAEA aus Empörung über eine Resolution des UN-Sicherheitsrates zum Start einer Rakete Anfang des Monats beendet und die Inspektoren ausgewiesen [12, с. 8].

Наступний приклад ілюструє розподіл скорочень у структурі тексту:

Reederei NCL steht zu Lloyd-Werft

Bremerhaven (AP) – Die Reederei Norwegian Cruise Line (NCL) hat sich hinter die insolvente Lloyd Werft in Bremerhaven gestellt. NCL werde den Umbau des von ihr in Auftrag gegebenen Kreuzfahrtschiffes «Pride of America» weiter vorantreiben, teilte das Unternehmen mit. Bei einem Treffen zwischen Vertretern von Werft und Reederei an diesem Mittwoch werde es um die Fertigstellung der «Pride of America» gehen. Das Schiff ist noch im Rohbau und war am 14. Januar am Kai der Werft im Sturm voll Wasser gelaufen und teilweise gesunken.

Bislang sei die Reederei ihren vertraglichen Zahlungsverpflichtungen stets fristgerecht nachgekommen und werde dies auch zukünftig tun, betonte NCL zudem. [16, с. 20].

Заголовкове складноскорочене слово *NCL* задає тему газетного повідомлення, виконуючи цілу низку функцій – графічно-виокремлюючу, номінативну, інформативну та експресивну. Розгортка та скорочення у зачині продовжує тему. Корпус та кінцівка також містять скорочення *NCL*, яке завершує тему, ініційовану в заголовку скороченням.

Ознакою кожного газетного тексту є його комунікативне спрямування. Якщо воно притаманне тексту загалом, то мова йде про текстове комунікативне спрямування. «Воно повідомляє про те, як автор скеровує свій текст на реципієнта, для чого служить певне висловлювання у заданій ситуації, яку комунікативну роль можна надати цій ситуації в актуальному використанні тексту» [14, с. 63].

Комунікативне спрямування тексту пов'язане безпосередньо з функціями тексту. Оскільки матеріалом дослідження є два великі загальнонімецькі щоденні видання, то основною функцією таких газет є інформативна. До інформативного типу газетних текстів належать кореспонденція, репортаж, коментар, замітка, інтерв'ю тощо, для яких характерний розгляд якоїсь події, актуального факту. Матеріал пропонованого дослідження представлений насамперед цим класом, який позначено загальною назвою «кореспонденція» (новини).

Однак функціонування скорочень простежено і в двох інших газетно-публіцистичних жанрах – аналітичному (стаття, рецензія, лист, огляд), який аналізує низку фактів у більшому часовому просторі, та художньо-публіцистичному (нарис, фейлетон), з характерним насиченням образно-виражальних мовних засобів.

Специфічною ознакою газетних текстів інформаційного жанру вважають їхню побудову за принципом «перевернутої піраміди», коли на початку повідомлення подається найважливіша інформація, а подробиці, менш важливі для розуміння суті справи, вводяться в подальшому викладі тексту. Функціональною особливістю скорочень якраз і є їхня активна участь у формуванні піраміди. Наступний приклад фіксує таку конфігурацію:

HSV im Uefa-Cup-Halbfinale

Der Hamburger SV hat das Halbfinale im Uefa-Pokal erreicht.

Der HSV verlor zwar bei Manchester City 1:2, aber der 3:1-Erfolg im Hinspiel reichte zum Weiterkommen. Werder Bremen kam nach einem 1:3-Rückstand dank des überragenden Diego bei Udinese Calcio noch zu einem 3:3 [12, с. 6].

Скорочення HSV та Uefa-Cup-Halbfinale у заголовку, а також їх почергове вживання у зачині, по суті, дають читачеві повноцінну інформацію про подію. Щоб її уточнити, можна прочитати решту тексту, але і без продовження головний зміст повідомлення вже викладено.

Здатність похідного слова до згорнутої подачі ситуації забезпечує його використання у структурі зазначеного типу побудови газетного тексту.

Ця ж властивість скорочень пояснює і їх вживання у газетних текстах, побудованих за «гвинтовим принципом», коли інформація пропорційно розподіляється по всіх структурних частинах повідомлення, але її домінанта перебуває на початку:

«Große Versäumnisse bei der CIA»

Eine interne Untersuchung des amerikanischen Auslandsgeheimdienstes hat schwerwiegende Versäumnisse von vielen Mitarbeitern und der Führung des Dienstes vor den Anschlägen von 11. September 2001 kritisiert. «Der Dienst und seine Mitarbeiter haben ihre Verantwortung nicht in befriedigender Art und Weise erfüllt», heißt es in dem schon vor zwei Jahren erstellten klassifizierten Bericht des CIA-Generalinspektors, dessen Zusammenfassung in der Nacht zum Mittwoch veröffentlicht wurde. Die Führung der CIA unter dem damaligen Direktor George Tenet habe nicht alle ihre Möglichkeiten bei der Bekämpfung von Al Qaida ausgeschöpft und nie einen umfassenden Plan verfasst, wie die Organisation zerschlagen werden könnte. [12, с. 1].

Особливе зацікавлення викликає аналіз текстотвірних функцій різнотипних лексичних одиниць, які формують основу будь-якого тексту, незалежно від жанру чи стилю. Важливим засобом поєднання певних елементів у тексті є їхня послідовність, за допомогою чого формується неперервність тексту. Зазначена проблематика знайшла відображення у низці публікацій. Зокрема, предметом дослідження була роль граматичних засобів у текстотворенні, участь лексичних засобів у забезпеченні зв'язності тексту [3].

Специфічною ознакою тексту є його співвіднесеність і з мовною системою, і з процесами комунікації. Отож існують два різні підходи до його вивчення: граматичний та функціонально-комунікативний [6; 8].

Для граматичного підходу характерно розгляд тексту як вищого рівня мовної системи. Мовний процес зводиться, в результаті, до породження тексту мовною системою, до її реалізації в тексті [8, с. 91].

З погляду комунікації, об'єктом лінгвістичного дослідження слугує не власне текст і його семантична й синтаксична структура, а практична комунікативна діяльність, внаслідок якої народжується текст. Ця діяльність детермінується, згідно з концепцією А. Леонтьєва, за допомогою соціальних і суспільних зв'язків [5]. На відміну від граматичного підходу, який спрямовано виключно на одиниці, що належать до структури тексту, комунікативний підхід передбачає врахування його внутрішніх і зовнішніх чинників. Інтеграція граматичних і комунікативних аспектів у дослідженні тексту, як можливий вияв функціонально-комунікативного підходу, дає змогу враховувати «характеристики внутрішньої організації мовних одиниць» і водночас «включати опис усіх факторів у конкретних комунікативних умовах» [4, с. 110].

Головною властивістю тексту вважається його когерентність – структурна, смислова і комунікативна цілісність, тісний взаємозв'язок його складових одиниць. Поняття когерентності пройшло еволюцію, від синтаксичного, семантичного до комунікативного, за допомогою розширення сфери застосування цього поняття від локального, що охоплює декілька речень, до глобального, що об'єднує текст загалом.

На позначення внутрішньотекстових зв'язків вживають різну термінологію. Одні дослідники використовують термін «когезія», інші вживають термін «когерентність» [6]. Деякі вчені протиставляють когезію і когерентність для розмежування відповідних зв'язків поверхневої структури і смислових зв'язків.

Синтезуючи синтаксичний, семантичний і комунікативний підходи до вивчення текстової зв'язності, когерентністю вважатимемо структурно-семантичну та комунікативно-прагматичну цілісність тексту, яка забезпечує його правильне розуміння, що виявляється у принциповій кореляції комунікативних намірів мовця та їхньої об'єктивізації в тексті.

Одним з необхідних чинників для створення когерентного тексту вважають поняття еквівалентності [1; 2]. Речення в тексті можуть бути поєднані різними шляхами. Найважливішим засобом такого поєднання вважають неперервність вживання певних елементів, за допомогою яких забезпечується стабільність тексту [10, с. 50]. Неперервність передбачає повтор зазначених одиниць, які можуть не зазнавати жодних змін у процесі розгортання тексту [10, с. 58]. Мовним критерієм еквівалентності є збіг (повний або частковий) значень елементів тексту, які

співвідносяться. Під частковим збігом розуміють «використання однакових слів з можливою зміною частини мови» [10, с. 60]. Велику увагу приділяють словотворчому потенціалу еквівалентних елементів, який своєю чергою, специфічно забезпечує когерентність тексту. Відповідно, до повтору можна віднести скорочення, які стали складовими композиту внаслідок процесу словотворення. У наступному уривку газетного тексту повторюється односегментне скорочення *Auto*, яке вживається самостійно або в складі композита:

Schleuderpreise

Mit massiven Rabatten will die Autoindustrie den Absatz beleben

Die Vergünstigung heißt «Jubiläumsangebot», was zunächst ganz harmlos klingt. Weil der VW Golf 30 Jahre alt wird, bekommen die Käufer dieses Klassikers jetzt eine Klimaanlage umsonst dazu. [...] Bisher bot Europas größter Autobauer nur auf ältere Modelle Rabatt. Die Wolfsburger mussten auf ein aggressives Angebot von Opel reagieren, das ebenfalls ein Novum ist: Das Rüsselsheimer Unternehmen bietet für ein Auto, das es noch nicht einmal gibt, einen Nachlass: Wer den Astra, der erst im März kommt, schon jetzt bestellt, erhält einen Frühbucherabatt von etwa 1000 Euro. [...] Die Autopreise befinden sich im freien Fall. «Es gibt eine völlig neue Preiskultur», [...] «Die Pkw-Preise liegen nach Schätzungen des Autowirtschaftlers Ferdinand Dudenhöffer im Schnitt bei 1700 Euro unter Listenpreis. [16, с. 1].

При повторі елементів йдеться про семантичну еквівалентність, що базується на спільності семантичних ознак номінації. «Основною формою структури тексту є пара однакових або подібних семантичних одиниць (лексем або семем), які можуть один одного замінити в різних уривках тексту, та відношення між цими елементами» [9, с. 27]. Важливою передумовою когерентності тексту є його структурно-семантична еквівалентність (в широкому розумінні) [13, с. 38]. До структурно-семантичної еквівалентності зараховують різні типи: простий повтор, субституцію, усі зв'язки, які розглядаються у лексикології як випадки семантичної близькості: синоніми, антоніми, гіпоніми і т. д. [1, с. 13].

До екстралінгвальних критеріїв семантичної еквівалентності зачисляють наявність спільного денотата в корелятивних елементів тексту, фонових знань в учасників комунікації. Такий тип називають функціонально-семантичною еквівалентністю. Вона забезпечується системою знань, яка є основною для орієнтації та регулювання мовленнєвої діяльності [7, с. 100].

Зв'язність тексту, як єдність структурно-семантичної та комунікативно-прагматичної цілісності, дає підстави умовно розмежувати структурно-семантичний та комунікативно-прагматичний аспекти когерентності тексту.

Для аналізу участі скорочень у формуванні когерентного тексту послуговатимемося поняттям *номінативного ланцюжка скорочень* (НЛС) як послідовного позначення в тексті повним або скороченим словом окремих понять шляхом простого повтору, заміни займенником чи семантичним еквівалентом. «Суть номінативного ланцюжка полягає у тому, що введений у текст об'єкт, вживається повторно повністю або частково за допомогою одноразової чи багаторазової рекурсії» [17, с. 160]. На матеріалі дослідження виведено певні види НЛС.

За протяжністю вживання можна виокремити контактні, дистантні та суцільні НЛС. Вживання контактних НЛС обмежується в тексті одним або двома реченнями. Наприклад: *Das ist ein Rückgang von 300 Millionen Euro gegenüber dem Jahr 2002» heißt es in der Erklärung der HRK. Heftig kritisiert hat die HRK die geplante Studiengebührenordnung in Baden-Württemberg, Bayern, Nordrhein-Westfalen und Niedersachsen* [12, с. 4].

Дистантні НЛС охоплюють один або декілька абзаців, зв'язуючи в такий спосіб досить великі відрізки тексту. Наприклад: *... Dafür müsste die Kulturministerkonferenz (KMK) allerdings noch einige Vorarbeiten leisten, doch die vor kurzem beschlossene Überarbeitung der «Einheitlichen Prüfungsanforderungen in der Abiturprüfung» seien ein Schritt in die richtige Richtung. [...] Darin wird festgeschrieben, dass Deutsch oder eine aus der Sekundarstufe I fortgeführte Fremdsprache zu den Prüfungsfächern zählen müsse und alle drei Aufgabengebiete abzudecken seien. Die Prüfungsanforderungen enthalten auch Beispielaufgaben. [...] Die KMK müsste ein bundesweites Zentralabitur einstimmig beschließen...* [12, с. 1].

Так, скорочення *KMK* зустрічається у двох абзацах тексту і таким чином забезпечує його цілісність.

Над контактними та дистантними НЛС у газетному тексті переважають суцільні НЛС, тобто ланцюжки, які охоплюють зміст всієї статті. Це характерно для текстів, які висвітлюють політичні новини, або у науково-технічному тексті, де найпоширенішими є ініціальні скорочення політичних партій та часткові або усічені слова з галузі електронного опрацювання даних. Наприклад: *Wien – Genau 99 Tage nach der Parlamentwahlen steht die große Koalition aus Sozialdemokraten (SPÖ) und konservativer ÖVP. Die beiden Parteien schlossen am Montag in Wien die Verhandlungen über die Regierungsbildung ab, wie der SPÖ-Chef und designierte Bundeskanzler Alfred Gusenbauer sagte. An diesem Dienstag sollten die Führungsgremien von SPÖ und ÖVP das Regierungsprogramm billigen. Die neue Regierung werde «in den nächsten Tagen» vereinigt. Die SPÖ hatte sich bei der Wahl am 1. Oktober mit 35 Prozent der Stimmen gegen ÖVP mit 34 Prozent durchgesetzt. Wegen des Streits um die Ressortverteilung sowie um Studiengebühren und die Bestellung von Kampfflugzeugen jedoch in die Länge. Die SPÖ enthält nun die Ministerien für Verteidigung, Soziales, Bildung und Frauen; die ÖVP unter dem bisherigen Bundeskanzler Wolfgang Schüssel stellt unter anderem den Außenminister sowie den Finanz-, Innen- und Landwirtschaftsminister. AFP* [12, с. 1].

Скорочені слова активно формують структурну завершеність тексту. Найпростішим прикладом може бути текст, в якому повторюється декілька разів у кожному реченні одне і те ж скорочення. Повторюватись можуть не лише самі скорочення, а й утворені за їхньої участі похідні слова. Прикладом може слугувати повтор одного з елементів скороченої одиниці, або шляхом скорочення, розширеного афіксом чи утворенням композита. Таке явище, коли скорочення виступає частиною багатьох різних словотворчих конструкцій, можна віднести до часткової рекурсії [10, 11]. Скорочене слово може повторюватись у тексті автономно або в складі складених слів. У прикладі *Wegen des Verdachts der Misshandlung von Murat Kurnazermittelt die Staatsanwaltschaft gegen zwei Soldaten des Bundeswehr-KSK. Nach Angaben der Behörde sind die zwei Beschuldigten identisch mit beiden KSK-Soldaten.* [12, с. 1] повторюється скорочений елемент *KSK*. Вперше він простежується наприкінці часткового

скорочення, а вдруге – на початку. Наступний уривок тексту містить пари (1) *Netz- Busnetz*, (2) *Bussystem- System* і, відповідно, (3) *Topbus* – НЛС *Bussystem, Busnetz, Topbus: Sparen mit dem neuen Netz* (1)

Das Münchner Bussystem (3,2) wird komplett überarbeitet

33 neue Haltestellen, 18 zu erweiternde Haltestellen, zwölf zu verlegende Haltestellen – es gibt noch viel zu tun, bis im Dezember das in 30 Jahren «gewucherte» Busnetz (3,1) durch ein komplett überarbeitetes System (2) ersetzt werden kann. [...] Die Stadt kostet «Topbus»(3) zwischen zwei und vier Millionen Euro – für die Haltestellen. [16, с. 34].

Зв'язність тексту значною мірою забезпечують афікси. Хоча донедавна ці словотворчі елементи з великою обережністю вважали текстокогерентними одиницями, тепер усе більше лінгвістів відстоюють здатність префіксів та суфіксів брати участь у формуванні когерентного тексту. Проаналізований матеріал доводить, що афікси у складі скорочень безпосередньо задіяні в структурній організації тексту, як ось: *Das Interessante war, dass der ganze Saal sich bog vor Lachen und dieser SED-Mann völlig mit rotem Kopf da saß und merkte, dass ihm diese ausgesuchten FDJler völlig von der Stange gingen. Wir hatten sehr bald nach den Jugendfestspielen Informationen darüber, dass «unsere FDJ doch erheblich gesäubert worden ist». Das ist das, was durchdrang, und insofern waren wir nicht euphorisch, sondern blieben skeptisch.* [12, с. В10]. *CSUler raubt Drogeriemarkt aus Gesellschaft und Politik.* [FAZ 185, с. 1]. У наведених вище прикладах нові слова утворено за допомогою суфікса *-ler*. Суфікс змінює значення цього скорочення, воно вже не позначає партію *CSU* чи організацію *FDJ*, а представників цієї партії. Префікси також можуть поєднуватися зі скороченнями: *Ex-SPD-Chef Platzeck warnt Beck vor Zusammenarbeit mit der Linken. ... du siehst, auch Leute, die anderen Parteien als der CDU positiver gegenüber gestimmt sind, halten einen Anti-CDU-thread für wenig sinnvoll. Auch wenn wir, wie Herr Keskin drohend sagt in einem Jahr 10 Mio. Wahlberechtigte haben, und anstatt 85% Anti-CDU zu 100% Nicht-CDU wählen, was ist schon die...* [12, с. 10].

Отож, скорочені лексичні одиниці є активними учасниками у формуванні газетного тексту, вони слугують його будівельним матеріалом, вживаються у заголовку, зачині, корпусі та кінцівці медіа-тексту, реалізують типові моделі побудови цього виду тексту. Структурну зв'язність тексту скорочення формують шляхом уживання контактних, дистантних та суцільних номінативних ланцюжків скорочень, з яких у газетному тексті домінують суцільні.

Література:

1. Арнольд М. В. Эквивалентность как лингвистическое понятие / М. В. Арнольд // Иностранные языки в школе. – 1976. – № 1. – С. 11-18.
2. Бережан С. Г. Семантическая эквивалентность лексических единиц / С. Г. Бережан. – Кишинев : Штиинца, 1973. – 372 с.
3. Вежбицкая А. Семантические универсалии и описание языков / А. Вежбицкая / [пер. с англ. А. Д. Шмелева ; под ред. Т. В. Бульгиной]. – М. : Языки русской культуры, 1999. – С. 263-305.
4. Колшанский Г. В. Коммуникативная функция и структура языка / Г. В. Колшанский. – М. : Наука, 1984. – 175 с.
5. Леонтьев А. А. Слово в речевой деятельности. Некоторые проблемы общей теории речевой деятельности / А. А. Леонтьев. – М. : Наука, 1965. – 245 с.
6. Москальская О. И. Грамматика текста / О. И. Москальская. – М. : Высш. шк., 1981. – 183 с.
7. Струк Т. М. Когерентность темы в микротексте / Т. М. Струк // Иноземна філологія. – 1983. – Вип. 72. – С. 95-101.
8. Сусов И. П. О двух путях исследования содержания текста / И. П. Сусов // Значение и смысл речевых образований : [сб. статей]. – Калинин : Изд-во Калинин. ун-та, 1979. – С. 90-103.
9. Agricola E. Semantische Relationen im Text und im System / Erhard Agricola. – The Hague, Paris : Mouton. – 1972. – 127 S.
10. Beaugrande A. Einführung in die Textlinguistik / Robert-Alain de Beaugrande, Wolfgang Ulrich Dressler. – Tübingen : Niemeyer, 1981. – 290 S.
11. Brinker K. Linguistische Textanalyse. Eine Einführung in Grundbegriffe und Methoden / Klaus Brinker. – Berlin : Schmidt Erich Verlag, 2001. – 160 s.
12. Frankfurter Allgemeine Zeitung. –2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010.
13. Heinemann W. Textlinguistik. Eine Einführung / Heinemann Wolfgang, Viehweger Dieter. – Tübingen : Niemeyer. – 1991. – 310 s.
14. Lüger H.-H. Pressesprache / Heinz-Helmut Lüger // Germanische Arbeitshefte. – 2., neu bearb. Aufl. – Tübingen : Niemeyer, 1995. – 169 s.
15. Straßner E. Sprache in Massenmedien / Erich Straßner, Peter H. Althaus, Helmut Henne // Lexikon der Germanistischen Linguistik. – 2. Aufl. – Tübingen, 1980. – S. 328-337.
16. Süddeutsche Zeitung. –2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010.
17. Viehweger D. Struktur und Funktion nominativer Ketten im Text / D. Viehweger // Studia grammatica / [herausg. von Wolfgang Motsch]. – Berlin : Akademie-Verlag, 1978. – S. 149-168.